

begge ben på jorden er akkurat lige så naiv som dén om den rene frelserpige i himlen. Men den er da en afveksling. Og måske er det ikke ligegyldigt hvilken slags drømme vore forbilleder er stof af.

Måske er hun en stjernepige, hun også! Men når hun står dér imellem de andre er det som om hun med lige så velvil- lig overbærenhed tager denne beskyldning på sig som hun har båret anklagerne for umoral, hjertekulde, utålsomhed og ukvindelighed. Hun står som om hun stadig lænede sig over rælingen på „Yngve Frey“, med frøkenhatten i hånden, tjenestepigesjalet i sløjfe under hagen (for at skåne den pæne hat for skumsprøjtet), patentkittet i tasken (for at sikre en fremtid i stolt uafhængighed) og et fjernt blik, hverken dybt romantisk eller frastødende nøgternt, en uforklarlig mel- lemting. Indtagende og mærkværdig og foruroligende, som alt der endnu kun er på vej.

„*Mari mara mari marusketa!*“ (Refrain fra 1930erne)
„*Maria! Maria Maria Marii-ah!*“ (West Side Story. 1960erne)

Jørgen Steins damer

Hvor sejler hun hen, Sara Videbeck? Lige ind i emancipatio- nen?

I hvert fald har rejsen foreløbig taget godt hundrede år, og hvis man sammenholder Saras ideer om ægteskab og arbejde med lignende ideers modtagelse i 1960ernes løbende kvinde- sagsdebat, så får man et lille begreb om hvor mange knob emancipations-skuden kan tage.

Sit næringsbrev som glarmester har hun vel nok fået nu, i hvert fald hvis hun har bevaret sin ungdoms moralske mod og stædighed. Om hun fortsat er nødt til at vælge mellem det skriftlige ægteskab og sin økonomiske selvstændighed kan diskuteres, men det er ikke emnet her.

Vi skulle se, hvordan det er gået hende som stjernepige, mindre ophøjet og utilnærmelig end forrige tiders, men til gengæld til at stole på: den redelige pige. Og som et sådant ideal må hun vist siges at have lidt skibbrud. Hun er blevet debatteret helt ind i de intimeste hjertegemakker, for disse idealers skyld. Man ved nok hvad hun virkelig er ude på! Slippe billigt fra sine udskejelser, slippe for ansvar og pligter mod mand og børn. Og hvad de inderste, skjulte, men ikke længere hemmelige motiver for al denne frigørelse angår, så er det sagt med det ene nøgleord til den frigjorte kvindes indre skavank: frigiditet.

Derimod ser man i det nye århundrede stadig med al mulig sympati på den mere nihilistinde-agtige STORE SYN- DERINDE, det ved man dog hvad er. Hende ser man efter- hånden menneskeligt på, hun er ikke længere det mær- kelige dyr uden for lov og ret, som man kan få en spænd-

de romanhandling ud af at tillægge menneskelige egenskaber. Hun hoster ikke længere så meget, er måske heller ikke helt så rørende i sin opofrelse. Ubodelige sjælelige skader er gerne årsagen til at hun er blevet så syndig, hun har fået et chok eller mistet sin fader eller hendes moder er luder eller hun er faldet i dårligt, nihilistisk selskab. Evnen til at elske (= elske een og for evigt) er blevet hende fravristet ved en eller anden ulykke, og nu må hun jage fra favn til favn, blindt higende efter en lykke hun aldrig kan nå. Det er meget sørgeligt og vel også sommetider sandt. Alligevel er det jo en grov stereotyp, som man synes man mærker en lavere hensigt med: ved at kalde enhver afvigelse fra den falske norm for ulykkestilfælde eller sygehistorier har man udsat dødsdommen over den endnu engang. Det er ikke *kvinden* som hun påstås at være, der har forandret sig, det er bare *kvinderne* der er midlertidigt vildførte. Den rigtige kvinde vil opstige som en Fugl Fønix af asken, lige så snart ... ja hvornår?

Velsagtens så snart manden, ridderen, er vendt hjem fra ledingen efter lykkeligt fuldført ærinde, en ny og bedre verden, det genvundne paradys. Når han nu een gang for alle har påtaget sig det farefulde udendørs arbejde med at nedkæmpe drager, er det dog et rimeligt forlangende at hun til gengæld bliver hjemme og viser en smule troskab til døden. Hjemme i værdiernes uforstyrrelige centrum. (Og det er måske den sande årsag til al denne besynderlige kult omkring hjemmekvinden: ikke at man virkelig tror, hjemmet vil blive så meget anderledes, hvis hun forlader det i nogle timer – men at denne handling vil være en indrømmelse af, at der ikke længere *findes* dette uforstyrrelige, af verdens larm og skrig uberørte centrum. Men det er også ganske klart, at jo mere alting styrter rundt efter centrifugalkraftens fortvivlende lov, jo mere har både manden og kvinden brug for *troen* på, at det er et centrum som de selv og ingen anden råder over. Et roligt tempel hvor den uforanderlige urkvinde er præstinde.)

„Mari mara mari marusketa!“ sang man så lystigt i min barndom i trediverne. Selv en antiromantiker har vel lov at have sine minder, og minders art er nu engang at forskønnes eller fordunkles efter private love, man ikke sådan kan gøre rede for. Måske er det derfor også kun en rent privat fornemmelse at det skulle have en mening at sammenligne det gamle refrain med dets kultiverede ekko fra den opvoksende tresser-ungdom: „*Maria! Maria Maria Marii-ah!*“ Men hør hvor det bævrer, med stereonanlægs og ekkorums verdensomspændende autoritet og en helt anderledes perfekt lidenskabelighed:

„Say it loud and the music is playing!
Say it soft and it's almost like praying!“

Højt eller blødt, muntert eller dybsindigt, men altid det samme refrain: MARIA! Jeg ved ikke hvad man skal fortvivle mest over, refrain-motivets håbløse uforanderlighed eller udformningens større og større tendens til vandorgelagtig selvhøjtidelighed. Så meget MARIAH og så lidt Marusketa!

Bedrager min litterære erindring mig, eller er der i samme periode, fra *Jørgen Stein* til Branner og efterfølgere, også her tale om en udvikling fra ældre tiders kampglade undsigelse af den nye „frigjorte“ kvindetype, og senere års underligt patetiske og papistiske litanier til fremmaning af den evige madonna?

Det er i hvert fald en erindring der lader sig efterprøve, og det er da en sand fornøjelse foreløbig at få *Jørgen Stein* mellem hænderne igen og se hvordan han har det.

Jacob Paludan er ofte nok blevet betegnet som antifeminist. Helt forkert, for det er naturligvis feminist man er, når man sætter *kvinden* så højt, at enhver forandring med hende gør ondt i sjælen. Det er også påpeget og i samleværker eftersnakkende fastslået, at vor store floskel-sanerer har det med at opdele sine kvindeskikkelser i onde og gode, den

blidt tålmodige der dør eller svigtes (fordi den allestedsnærværende skurk, TIDEN, har ødelagt heltens instinkt for det rette valg) og den pågående frigjorte, som er i pagt med den nye rå tid og sejrer i kraft af sin nerveløse frækhed, til mandens evige forbandelse. Heller ikke denne sandhed om Paludan er *helt* sand.

I „Jørgen Stein“ er forbandelsen f. eks. ikke så evig endda, for der er foruden den blide og den frække pige, Nanna og Ellen, også en helt tredie, som man pudsigt nok let glemmer, skønt det er hende det hele ender med. Det er den jordnære, ufordærvede og uproblematiske *Marie*, som Jørgen slår sig endeligt ned med i det *lille sted på landet*, som i epokens naturalistiske og samfundskritiske roman nærmest modsvarer *Paradiso* i den klassiske digtning. Et paradys, hvor man trods ægprisens ubehagelige svingningstendenser, trods evigt tabte minder og muligheder kan finde glemsel fra verden, sjælefrelsende hvile.

„Og Spørgsmaalet: hvad man skal leve for, tro paa, stræbe mod, simplificeredes saa sært efter at han var blevet gift. Naar man var to flyttedes Tyngdepunktet jo ud af En selv; Paradokset bekræftedes: ved at binde sig blev man friere. Han havde faaet til Opgave at sørge for Marie og slap i et dertil svarende Forhold for at herse med sig selv.“

Dette er jo meget menneskeligt og ikke til at diskutere med – hvis det bare ikke lige foregik i en bog, der handler om „hvad man skal leve for, tro paa, stræbe imod“, så vidt jeg har forstået. Tyngdepunktet er ikke blot flyttet uden for Jørgen, da han bliver gift, det er også flyttet uden for romanen. Kan man undgå at tænke: gad vist hvor alvorligt det var med Jørgens meget omtalte konflikter med tiden og dens termitter, når de kan løses eller dog „simplificeres saa sært“ ved en så simpel handling som et giftermål?

Måske er det uretfærdigt, men i en roman af denne slags er det svært ikke at tage alt som en demonstration. Også forfatterens valg af hustru til sin omtumlede helt må have

noget at gøre med hovedmotivet: Den gamle livsstil for soloviolin (Jørgen) og dennes sørgelige retræte for saxophon-tidens massehulk (de andre). Jørgen slipper omsider for at herse med sig selv, ikke blot i almindelighed, men „i et dertil svarende forhold“, det vil sige i et forhold, der svarer til hvor meget beslag den udvalgte kan lægge på hans grubler-sjæl.

Og her står vi så ved den samme cirkelns kvadratur, som var de gamle romantikeres: *sjælfuld pige søges*, men uden de kedelige komplikationer der alt for ofte følger med sjælfuldheden, såsom sarthed, rastløshed og litteratur. Alt det der ligner ham selv for meget.

Men hermed er ikke sagt, at Paludan foretrækker den absolut underdanige, man skal tværtimod mærke sig hvorledes de nymodens kvindedyder som selvstændighed og karakterstyrke er fordelt på de to antipoder i bogen: den egoistiske emancipationspige, Ellen, er ikke blot en følelseskold heks, gammeldags rænkefuld og beregnende, men også på bunden en lille gås, som ikke formår at fastholde sine idéer, men ynkeligt afstår fra al yderligere kamp imod „kønnet tvangstanke“ så snart en passende frier melder sig. Den virkelig selvstændige og stærke af de to er den blide Nanna, hvis utilbøjelighed for stridbar selvhævdelse aldeles ikke er fejghed, men en fin og kæk stolthed, som er hendes væsens kerne.

Ellen derimod, med alle hendes naturlighedsideer, proklamerer højt at hun „ikke er nogen tam and“, men det er just det hun er. Dermed vil forfatteren naturligvis demonstrere, at al denne emancipationssnak intet er værd i sig selv, at frigørelsen skal komme indefra, det vil sige – den skal *være* der. Hvis en pige ikke har fået skænket den rette karakter af Vorherre vil hun vedblive at være en tam om aldrig så rapkæftet and, så længe hun lever. Han er fatalist på kvindens vegne, lader det til. Man kunne også sige, at det var en lidt flot måde at komme om ved alle problemerne omkring

kvindens frigørelse på – men der er jo altid noget lidt flot og hårdt ved satire, og den Paludanske rammer retfærdigvis ikke blot kvindesagen og dens slagord, men også alle mulige andre sager. Og den rammer *slagordene*, ikke så meget deres indhold (som jo næsten altid er uimodsigeligt sandt og godt!) men selve dét at de er slagord. I et essay om Mozart skriver Paludan om romantikerne at de har „sat sig paa al Lidenskabelighed i Verden“. På samme måde omtaler han i „Jørgen Stein“ med foragt de radikalere, der udråber almenmenneskelige dyder som broderskabsfølelse, frisind, ærlighed og fredselken som personlig ejendom og opfindelse; og altså også kvinderne, der bilder sig ind at de kan tage patent på al frigjorthed og „naturlighed“ ved at klippe håret og tage et job, mens den virkeligt frie kvinde er den forhånedede stilfærdige, der virker ved sin tavse, passive styrke.

Men bogen er jo mere end satire, den er også tragedie, den argumenterer med følelser nok så meget som med tanker. Slægt efter slægt af unge mænd har grædt over den overjordisk søde Nanna, som først gennem det drama, der ender med hendes død, for alvor åbenbarer sin karakter, ak for sent. Og i den alder hvor man først og fremmest bør læse *Jørgen Stein*, vil vel også enhver ung mand føle, at han som Jørgen er en ener imod massen, – især mod den masse af færdiglavede dumheder, som den evige skurk: tidsånden, tårner op for ham, og som det synes lige så umuligt som nødvendigt at få ryddet af vejen før man rigtigt kan komme til at leve. Især på kærlighedens område vil han føle sig som en ener, selvom hans ydre adfærd måske kan tyde på noget andet, han vil føle med Jørgen:

„Nu var det seks, nej syv, nej otte Aar siden hun døde, og han havde kysset mangfoldige Læber, og de smagte alle som Guttaperka. Ved Gud, Svoger Jensen forstod det maaske ikke, men et Bæger var godt. Otte, otte Aar.“

For Jørgen er en gammeldags elsker, der ikke synes man skal „parre sig i flæng“, selvom han højmodigt tilstår ander-

ledes tænkende retten til at følge dette livsprincip. Han mener åbenbart, at alle disse guttaperkasmagende piger, som *han* meget vel kan kysse uden at det berører hans høje idealer om kærligheden, simpelthen kysser så meget og så mange fordi de ganske entydigt *er* og mener sådan. Ikke f. eks. af samme subtile psykologiske årsager som Jørgen, men *af princip!*

Men hvis man ikke er en sådan ung mandlig læser, hvis man i stedet for at identificere sig med helten kommer til at føle med de principielt usædelige guttaperkapiger, vil man måske mindes en tidligere situation i bogen, en lille scene fra Jørgens tid i det farlige Aalborg, hvor de letlevende damer sang „... en bevæget Vise om, hvorledes man bliver Demimonde: svigtet af sit Livs eneste rigtige Mand maatte man kvæle Taarerne i lystigt Selskab og Champagne. Leifs Ansigt blev langt af ironisk Tvivl, og Jørgen kunde heller ikke pine sin Godtroenhed saa langt ud“.

Og nu sidder Jørgen så selv der og kvæler tårerne om ikke i champagne, så dog ved et bæger „Ved Gud, Svoger Jensen forstod det maaske ikke, men et Bæger var godt“. Og vi behøver slet ikke at pine vor godtroenhed ud, vi forstår umiddelbart at der slet ikke er nogen afgørende modsætning mellem Jørgens ydre ustadighed og hans indre eksklusivitet. Derimod er der nok en modsætning i opfattelsen af de to køns særlige psykologi. Kvinden anses principielt for et helt anderledes usammensat væsen end den jagede og jagende civilisationshan. Selv i de forrående slagsords-tider, der skildres i „Jørgen Stein“ har hun ingen undskyldning for ikke at være en helstøbt personlighed. *Hun* har ikke fået sprængt noget verdensbillede, og hvis hun virkelig er blevet en flygtning i verden – som bogens verdensdame, Lily – så ved hun hvad hun har at gøre: finde en mand at frelse fra nederlag og forsumpning, så skal hun såmænd nok selv finde fred. Og hvis hun virkelig har mistet „sit Livs eneste rigtige Mand“, så kvæder hun ikke om det på caféer eller skriver

romaner om det. Hun synger ensomt sine længselsange, i from fortrøstning eller stille vanvid, på en fjeldtop eller i et spindehus, alt efter hvor hårdt det nu har taget på hende. Det ved enhver litteraturinteresseret.

Men til lykke for Jørgen møder han som sagt endelig den pige, som jazztidens uvæsen ikke har givet noget skår i sjælen, hende der ikke rummer nogen sønderlidende modsætning (som f. eks. Ellens modsætning mellem „naturlighedsidé“ og erotisk kulde, som Nannas mellem romantisk drømmeri og medfødt stædighed) – en muldens og evighedens Marie, der alene ved sin fåmælted simplificerer tingene og gør misforståelsers opståen næsten umulig. En type, som Paludan selv med galoperende satirisk fryd kunne have holdt frem for et publikum, hvis det ellers havde passet ham. En forynget reinkarnation af barndommens *tro Anna*, hende der altid satte kanden med vaskevand uden for den unge herres dør med hanken den rigtige vej, lige til at snuppe!

Jørgen slår øjnene op efter sin anden-dels-febervildelse, (i første del var det Nanna, der plejede ham) og dér har vi minsandten Marie, lyslevende ligesom vi har brug for hende. For vi er på side 698 og der *er* ikke plads til flere problemer. Marie er sky og beskeden, udtrykker sig i vendinger som „Trænger Hr. Stein ikke til Mad?“ og vil i det hele taget gerne gøre sig mere lille og tjenende end hun egentlig er, hvilket for en ridder er den mest vidunderlige anledning til at ophøje hende med sin lovsang. Hun er slutspil og slutsum, synes at være født og have levet til dette øjeblik blot med det formål at blive et passende facit for Jørgen Stein.

Og dog ville man så gerne vide lidt om, hvorledes den prægtige pige formår at bevare sin prægtighed så uforstyrret i dét massesamfundets Ragnarok, som vi just har lært at kende. Svaret er et postulat: Efter Ragnarok kommer Gimle, og derop vil kvinden uundgåeligt drage den stræbende mand. Hvis hun blot vil holde sig fra alt det uegentlige, som det

svage hankøn lader sig vildlede af hernede (magt og ære, berømmelsens rækværksløse tinde, kundskabens usle træ), så er hun stadig uødelæggelig, den fine, den stolte, den vise elskerinde og medhjælp og moder, Vorherre har tænkt hende som.

Eller i hvert fald Jørgen: „Aa, Kvinden som jeg har ønsket mig hende skulde være det umulige – baade Moder og Søster, Hustru og Elskerinde, Ven og Legekammerat og purung Datter, Inspiration og Publikum, Hvile og Drivfjeder.“

Det umulige – det véd han godt, og først og fremmest véd hans vemodigt-skeptiske digter det. Derfor er det også en ærlig sag, når han ganske åbent giver op over for det indviklede mønster, som livet og ikke tanken har viklet ham ind i, og hugger den gordiske knude over med vanlig digter-elegance: Når alt andet er forkludret og umuligt, har vi dog altid urmysteriet at falde tilbage på, miraklet.

En upåklagelig løsning, for løser så vel som for læser. Bare ikke for den, der sidder midt i knuden.